

В. А. Ляпунова,
кандидат педагогічних наук, докторантка
(Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького)
lyapunov.a.@ukr.net

Роль оцінки у формуванні толерантності дитини дошкільного віку

У статті представлено теоретичний аналіз поглядів науковців щодо базисної ролі оцінки на початковому етапі формування толерантності у дітей дошкільного віку. З'ясовано, що у старшому дошкільному віці відбувається засвоєння інформації про об'єкт, необхідної для формування толерантності, розвитку мислення та формування оцінки об'єкта. Обґрунтовано роль батьків та педагогів у формуванні оціночних суджень дітей. Аналізується вплив художньої літератури, ЗМІ, мультфільмів та комп'ютерних ігор як взірців толерантних – інтолерантних суджень та оцінок на формування толерантної поведінки дитини.

Ключові слова: формування толерантності, оцінка, оціночні судження, морально-оціночні судження, педагогічна оцінка.

Постановка проблеми. Без утвердження толерантності в якості однієї головних цінностей у масовій свідомості неможливе існування суспільства в період глобалізації. В Україні державна політика сприяння високому рівню толерантності спирається на достатньо широку політико-правову основу. Проте в українському суспільстві на жаль ще залишається значним рівень психологічної відокремленості, національної ізоляції певних етнокультурних груп, ксенофобії, інтолерантності. Зниження рівня толерантності може негативно вплинути на міжнародний імідж України, як європейської правової демократичної держави. Можливе створення потенційної загрози мирному співіснуванню численних етнічних груп та національних меншин, що перешкоджає національній консолідації та єдності країни, становленню громадянського суспільства та розвитку української політичної нації. Тому сьогодні, коли органи державної влади всіляко намагаються остаточно нейтралізувати основні чинники суспільного напруження та утвердити високий рівень толерантності в українському суспільстві, перед національною системою освіти постає завдання виховання толерантної особистості, спроможної вибудувати власну поведінку на демократичних засадах.

Його розв'язання – складний, неоднозначний процес. Поряд зі стихійними чинниками, зумовленими особливостями політичного, економічного та духовного розвитку українського суспільства, дитина підпадає під спеціально організований вплив, спрямований на засвоєння нею моральних норм і правил, вироблення таких якостей, як патріотизм, національна гідність, толерантність, любов до праці, дисциплінованість, відповідальність, милосердя тощо.

Актуальність формування толерантності у дітей старшого дошкільного віку набуває особливого значення, оскільки в цьому віці досвід сприйняття навколишнього світу у дітей ще невеликий, відсутні стереотипи свідомості та поведінки. По мірі росту і розвитку, навчання і придбання різного роду соціального досвіду, у свідомості та поведінці дитини поступово формуються певні оціночні судження, що стосуються тих чи інших явищ і фактів навколишнього життя

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основоположні аспекти проблеми толерантності обговорюються в працях вітчизняних та зарубіжних філософів і політологів В. М. Золотухіна, М. Конша, П. Ніколсона, Н. Д. Реріха, М. Уолцера, В. А. Тишкова, Ю. А. Шрейдера та ін.

Дослідженню психології толерантності присвячені роботи А. Р. Асмолова, Б. З. Вульфова, С. А. Герасимова, О. Ю. Клепцової, Р. Олпорта, Г. У. Солдатової та ін.

Окремі аспекти проблеми виховання толерантності у дітей старшого дошкільного віку представлені в роботах Т. В. Алієвої, А. Р. Арушанової, В. І. Ашикова, Р. С. Буре, О. В. Запорожця, С. А. Козлової, Л. А. Парамонової, Л. П. Стрілецької, К. Е. Суислової, Р. М. Чумічової. Проблема формування толерантності у дошкільників розглядається в дисертаційних дослідженнях Н. С. Авраменко, Н. М. Іванової, Е. А. Конишевої, С. В. Мажаренко, Е. І. Музенітової, О. А. Овсянникової, К. Л. Ремарчук, Н. І. Скрипник та ін.

Дослідження впливу соціальної оцінки на формування толерантності у дітей започатковані у роботах С. К. Бондиревої та Д. В. Колесова.

Метою статті є розкриття базисної ролі оцінки на початковому етапі формуванні толерантності, у старшому дошкільному віці, та розкриття впливу батьків, педагогів, ЗМІ,

комп'ютерних ігор, тощо на формування первинних оцінних суджень та толерантної поведінки дітей.

Виклад основного матеріалу. На процес формування толерантної свідомості і толерантної поведінки впливають різні фактори (сім'я, найближче оточення, дитяче середовище, референтні групи, власний досвід) і тому цей процес виявляється складним і не завжди успішним. Важливим є той факт, що ставлення до іншого носить емоційне забарвлення. Тому випадкові спостереження, невдало прокоментовані телевізійні передачі, власний негативний досвід спілкування можуть сформувати у дитини негативну позицію по відношенню до інших.

Процес виховання – це процес формування мотивів і потреб особистості. У вирішенні завдання формування у дітей толерантної, гуманної поведінки не останнє місце належить освіті, яка має бути спрямована не стільки на поповнення знань, а на розвиток мислення, оціночних суджень. Використання знань оціночної і регулюючої функції, сприяє формуванню у вихованців високого рівня внутрішньої мотивації, готовності керуватися набутими знаннями в своїй поведінці. Ціннісне ставлення до дійсності є особлива форма свідомості, яка потребує особливих методів виховання. Основна роль оціночної діяльності - виробити ставлення до пізнаного, до явищ дійсності як до цінних або не цінних для самої людини.

С. К. Бондирєва та Д. В. Колесов розглядають формування толерантності у такій логічній послідовності: сприйняття → зв'язок → оцінка → ставлення → толерантна поведінка (наміри), результатом чого є природна толерантність.

Згідно цього порядку, на першому (когнітивному) етапі формування толерантності дитина отримує необхідну інформацію про різноманіття оточуючого світу, про саму себе, про оточуючих людей. Головна мета цього етапу – засвоєння інформації (знань) про об'єкт, необхідної для формування толерантності чи інтолерантності, оскільки у людини неможливо сформувати толерантність до того, про що вона не знає..

В процесі формування толерантності відбувається розуміння та формування оцінки об'єкта. Розуміння – це головна складова свідомості рефлексії і мислення, що є підставою прийняття і, відповідно, толерантності. Особистість є тим більш зрілою, чим більшою мірою вона здатна до прийняття інших такими, які вони є, до поваги їх своєрідності і права бути собою.

Другий етап – афективний, тобто емоційно-вольовий. На цьому етапі відбувається розуміння та формування оцінки об'єкта. Розуміння – це головна складова рефлексивної свідомості та мислення, які є підставою прийняття, тобто толерантності. Особистість є тим більш зрілою, чим більше вона здатна до прийняття інших такими, якими вони є, до поваги їх своєрідності та права бути собою. Завданням толерантного виховання дітей дошкільного віку на цьому етапі є вироблення позитивних оцінок по відношенню до оточуючих людей, людей різних національностей, до всього, що її оточує у відповідності з моральними підвалинами суспільства.

Емоційний компонент толерантності являє собою порівняно стійкі почуття людини до об'єктів, до процесів толерантної взаємодії, що виражаються в емоційно-ціннісній оцінці міжособистісних стосунків, які виникають.

Оцінка це базисне явище психічної діяльності, і слідом за оцінкою, і в залежності від її характеру індивід проявляє толерантність або інтолерантність. Об'єкти зовнішнього середовища поділяються на три групи: позитивні, негативні та нейтральні. Останні мають перевагу. Розвиток цивілізації йде шляхом накопичення колективного досвіду таких оцінок. У дитини розвивається також найбільш важкий і складний вид оцінки – самооцінка: від оцінки самопочуття до здатності подивитися на себе з боку [1: 202].

Проблема формування оцінних суджень у дітей тісно пов'язана із загальною проблемою оцінки та оцінювання. Проблема оцінки досліджувалася вченими в різних напрямках: філософському, психологічному, педагогічному. У чому ж полягає сутність поняття "оцінка". Словники української мови тлумачать оцінку як "думку, міркування про якість, характер, значення і т.ін. кого-, чого-небудь" та "прийняте позначення якості знань і поведінки" [2: 172]. А поняття "оцінювати" визначається як "визначати якість, цінність, достоїнства кого-, чого-небудь, характеризувати; визначати позитивні якості, цінності" [2: 172]. А. М. Богущ, характеризує феномен "оцінка" у зв'язку зі специфікою професійної діяльності педагога, тобто як адекватне позитивне або негативне судження педагога про процес (чи результат) діяльності і вчинків дитини [3: 162].

Незаперечним є те, що під впливом оцінки педагога зароджуються і формуються перші оцінні судження дітей. Виокремлюється дві функції впливу оцінок на особистість дитини: орієнтовна, що впливає на розумову роботу, сприяє усвідомленню процесу цієї роботи і стимулююча, що впливає на "афективно-вольову сферу внаслідок переживання успіхів чи невдач" (Б. Г. Ананьєв).

Педагогічна оцінка здійснює спрямовуючий вплив на оцінку й оцінні судження дітей, які їх використовують у взаємовідносинах з товаришами, в оцінках поведінки і вчинків героїв літературних творів. Під впливом педагогічної оцінки формуються адекватні дитячі оцінки; діти досить вдумливо і з великим інтересом зіставляють свою роботу зі зразком і майже ніколи не помиляються в її оцінці.

А. М. Богуш [3] вважає, що педагогічна оцінка буде здійснювати позитивний вплив на дитячу оцінку за умови, якщо вихователь постійно фіксує увагу дітей на різних сторонах поведінки і в різних видах діяльності; формує у дитячій свідомості загальні критерії оцінки правил поведінки і взаємовідносин; привертає увагу дітей до самостійної діяльності; підкреслює у своїй оцінці просування дитини вперед, її моральний зріст; спрямовує на результат діяльності, а не на дитину.

Дослідниця класифікує оцінки таким чином: аргументовані, неаргументовані, мотивовані, немотивовані, результативні, процесуальні, короткі, розгорнуті. Оцінки використовують як з навчальною метою, так і з виховною.

Роль оцінки досить велика. Її необхідність визначається тим, що «без неї в людини не може скластися певного відношення до об'єктів і явищ навколишнього світу, і вона не зможе обирати найбільш успішні напрями і способи взаємодії з ними». З цього випливає, що несвоєчасність і неякісність оцінки унеможливають вибір людиною найкращого способу поведінки. Або вона не знає, як діяти, або діє невпопад. Формування базисних/стійких оцінок навколишнього є найважливішим завданням виховання і найважливішим надбанням дошкільного віку. Необхідно відзначити, що здатність до оцінки формується у дитини з самого народження. Чим більше дитя «випробовує на собі», тим більш стійкою і визначеною буде система його оцінок. У ході індивідуального розвитку і накопичення життєвого досвіду в людини формується особливий оцінний механізм оцінки себе самого. Цей механізм називається совістю, і це прояв наявності у індивіда "понад - Я". Завдяки совісті людина починає оцінювати свої бажання і дії як прийнятні або неприйнятні для себе, навіть якщо вони обіцяють користь.

Найбільш ефективний вплив на дитину маємо ми, дорослі, наша поведінка, мова. Використання певних стратегій у мовленні оточуючих дитину дорослих допоможе максимально ефективно досягти поставлених цілей у вихованні. В. А. Стернін вважає, що з допомогою мовних стратегій можна формувати свідомість [4: 33].

У дошкільний період у дитини відбувається формування моральних якостей і норм, складається система оцінки, розмежовуються поняття "добро" - "зло". Головним орієнтиром у цей час стає оцінка особистості дитини дорослим: дитина здійснює вчинок, якщо цей вчинок не оцінюється дорослим, дитина втрачає моральні орієнтири. Дорослий стає людиною для наслідування, тому при дитині необхідно дотримуватись всіх правил, які пропонуються їй для виконання. Одержуючи оцінку своїх вчинків, дитина конкретизує себе, виробляє самооцінку, і від батьків залежить, чи буде ця самооцінка позитивною або, навпаки, негативною.

У дошкільний період дорослий стає прикладом та орієнтиром для дитини, і від того, як і які методи виховання він застосує, в буквальному сенсі залежить розвиток особистості дитини. Кожне слово дорослого, міміка, жести, інтонація, гучність голосу несуть дитині повідомлення про її самоцінність або ставлення дорослого до інших людей чи навколишнього світу.

Спілкування з дошкільниками має ряд особливостей, найбільш ефективними прийомами в спілкуванні з ними є повідомлення, пропозиції, пояснення, навіювання, переконання. Важливий також діалог, завдяки якому у дитини формується толерантність – довіра до дорослого, партнерські стосунки з ним. Дорослим важливо стежити за власною мовою, пам'ятаючи, що вона – відображення особистості людини. Важливо також виключити зі свого мовлення окрики, різкі інтонації, які негативно впливають на дітей, викликаючи емоційний дискомфорт; звернути увагу на інтонування, пам'ятаючи, що вірно розставлені інтонаційні акценти впливають на якість сприйнятої інформації і на загальний психологічний мікроклімат.

Велике значення у формуванні толерантності дітей та їх оціночних суджень мають поведінка, манери, жести дорослих, оскільки дітям дошкільного віку властива висока наслідуваність. Також важливим є вибір правильної тактики поведінки у спілкуванні з дітьми, а особливо в ході вирішення конфліктної ситуації. Необхідно оцінювати вчинок, дію, яку здійснила дитина, а не її особистість. Показати, що дорослий незадоволений вчинком, але сам позитивно ставиться до дитини.

Досить цікавою видається позиція С. К. Бондиревої, згідно з якою початкові етапи психічного розвитку дитини є ключовими для того, в якому дусі вона формується як особистість - в дусі толерантності або інтолерантності. Крім того, автором підкреслюється взаємний вплив толерантності та комунікації, їх взаємна обумовленість: з одного боку, тільки толерантне

спілкування може бути продуктивним, з іншого – тільки завдяки спілкуванню з собі подібними у індивіда формується толерантність [5].

На думку С. К. Бондирєвої існує толерантність природна, толерантність ідентичності, конструктивна толерантність, адаптивна толерантність, поблажлива толерантність і проблемна толерантність, тобто інтолерантність. Формування толерантності чи інтолерантності відбувається на базі оцінки об'єкта. Якщо оцінка позитивна, виникає позитивне ставлення до нього, яке веде до позитивних спонукань щодо цього об'єкта. Як результат ми маємо природну толерантність. До всього, що ми оцінюємо позитивно, у нас позитивне ставлення і наміри. До числа позитивних оцінок належить і оцінка нами людини або її поведінки як подібної собі. Це толерантність ідентичності [5].

У разі негативної оцінки об'єкта виникає конструктивна толерантність, що виражається, наприклад словами: "Спробуємо отримати користь з наших розбіжностей". Якщо людина не хоче внаслідок свого негативного ставлення мати справу з об'єктом, то це вказує на наявність адаптивної толерантності, що може виражатися у фразі: "Я від вас втомився – робіть, що хочете!". Адаптивна толерантність дає можливість пристосовуватися до несприятливих факторів, тобто носить адаптивний характер.

Значення поблажливої толерантності полягає в тому, що щось, до чого в індивіда в принципі негативне ставлення, не торкається його особисто: в іншому випадку толерантності він би не проявив. Сутність поблажливою толерантності виражається висловом: "Це дрібниця – не хочу навіть думати". Часто поблажлива толерантність формується внаслідок виховання, що виражається в принципі: "Зв'язуватися з цим - собі дорожче!".

Якщо об'єкту дано негативну оцінку, вироблено негативне ставлення і спонукання, немає установки на співпрацю, то виникає інтолерантність. Незважаючи на негативну оцінку, у людини може виникнути проблемна толерантність, за наявності установки на співпрацю.

На етапі виховання толерантності необхідно закріпити набуті дитиною знання, на основі яких повинно сформуватися емоційно-оціночне ставлення до поведінки людей. Діти можуть самостійно виділяти ситуації, в яких наявне порушення чийось прав або приклади нетолерантного ставлення, і оцінювати їх. Бажано програвати деякі ситуації разом з дітьми з подальшим розбором того, хто вчинив правильно, а хто ні, або як можна було вчинити, зробити по-іншому. Знаходити разом з дітьми якомога більше альтернатив вчинків в тій чи іншій ситуації. Важливе завдання – виховання емоційно-позитивного ставлення до оточуючих. Основні методи: особистий приклад педагога, батьків; використання малюнків і т. д.

Значний виховний потенціал у формуванні толерантності закладено у національних культурах, фольклорних творах, дитячій художній літературі, які активно використовуються у роботі з дітьми дошкільного віку і розширюють можливості залучення дітей до загальнолюдських цінностей, роблять їх більш доступними та емоційно забарвленими [6].

Важливу роль у формуванні моральних суджень і оцінок у дітей відіграє художня література. Діти 3-4 років не усвідомлюють мотивів свого ставлення до героя, просто оцінюючи його як поганого чи хорошого.

У 3-4 роки дитина вже може дати правильну моральну оцінку, не осмислюючи ситуацію, а переносячи своє позитивне чи негативне ставлення на конкретні вчинки героїв.

У віці близько 4 років може спостерігатися розбіжність емоційного і морального ставлення до героя. У 4-5 років формуються поняття "погано", "добре". Тоді і виникає оцінка героя на основі змісту його вчинків. Дитина проникає у взаємодію персонажів і враховує не тільки те, хто виконав дію, але і на кого вона спрямована. Після 4 років з розвитком співпереживання і сприяння герою виникає етична аргументація, тепер діти вказують на суспільну значимість вчинків. Таким чином, дії в уявному плані допомагають дитині підійти до осмислення мотивів поведінки, а емоційне ставлення до героя починає відділятися від моральної оцінки його вчинків. Старші дошкільники розуміють моральну сторону народних казок. Негативна моральна сторона вчинків героїв викликає різкий протест і обурення. Діти свідомо стають на бік добра.

У віці 3-7 років у дітей складаються етичні еталони-зразки, які містять більш або менш узагальнене уявлення про позитивне чи негативне у поведінці та в життєвих ситуаціях. Засвоївши норму, дитина, перш за все, починає контролювати однолітка. Їй легше побачити і оцінити наявність моральних якостей та виконання норм однолітком, ніж собою. Дуже часто вона правильно оцінює виконання моральних норм товаришами і помиляється щодо себе. Прагнення утвердитися в знанні моральної норми призводить до появи особливих висловлювань на адресу дорослих - «скарг-заяв», які містять повідомлення про порушення правил кимось з дітей. Дитина, звертаючись до дорослого, хоче утвердитися в тому, чи правильно вона розуміє норму або

правило. Поступово, оцінюючи однолітків, порівнюючи себе з ним, прислухаючись до оцінки своїх вчинків дорослими і товаришами, малюк підходить до реальної самооцінки [6].

Виховання художнім словом призводить до великих змін емоційної сфери дитини, що сприяє появі у неї живого відгуку на різні події життя, перебудовує її суб'єктивний світ.

В той же час сучасні діти підпадають під вплив засобів масової інформації, мультфільмів, комп'ютерних ігор, які, на жаль, не завжди несуть взірці толерантної поведінки, суджень і толерантних оцінок. Отож, контроль і фільтрацію інформації, яку сприймає дитина, повинні здійснювати дорослі, які мають за мету виховання у дітей толерантності.

Висновок. Таким чином, нами розглянуто погляди науковців на базисну роль соціальних оцінок у формуванні толерантності у дітей дошкільного віку на початковому етапі. З'ясовано, що у старшому дошкільному віці відбувається засвоєння інформації про об'єкт, необхідної для формування толерантності та формування оцінки цього об'єкта. Особливо значущу роль відіграють батьки та педагоги у формуванні оціночних суджень дітей, а також культурні традиції, художня література, мультфільми, тощо. Не можна недооцінювати значення ЗМІ та комп'ютерних ігор як взірців толерантних – інтолерантних суджень та оцінок для формування толерантної поведінки дитини та слід фільтрувати інформацію, яку вони несуть, вберігаючи дитину від негативного впливу.

Перспектива подальших досліджень пов'язується нами з дослідженням структурування змісту професійної підготовки майбутніх вихователів до формування толерантності у дітей дошкільного віку. Потребують подальшого вивчення питання взаємодії вихователів з батьками з метою формування толерантності дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Психология человека от рождения до смерти / под ред. А. А. Реана. – СПб. : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2006. – С. 202.
2. Новий тлумачний словник української мови. У 4-х т. / Укл. В. Яременко, О. Сліпущко. – К. : Аконт, 1999. – Т. III. – 927 с.
3. Богущ А. М. Педагогічна оцінка в навчальній діяльності дошкільників як чинник підготовки їх до школи // Дошкільна лінгводидактика. Ч.І. / Упоряд. А. М. Богущ. – К. : Вища шк., 1999. – С.162–166.
4. Чернышова Е. Б. Коммуникативное поведение дошкольника / Е. Б. Чернышова, И. А. Стернин. – Воронеж : Истоки, 2004. – 210 с.
5. Бондырева С. К. Колесов Д. В. Толерантность (Введение в проблему) / С. К. Бондырева, Д. В. Колесов. – М. : МПСИ, МОДЭК, 2011. – 240 с.
6. Сиротюк А. С. Формирование толерантности у детей дошкольного возраста в условиях инклюзивной развивающей среды /А. С. Сиротюк. – Тверь : ТГУ, 2012. – 168 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Psihologija cheloveka ot rozhdenija do smerti [The Psychology of a Person From Birth to Death] / pod red. A. A. Reana. – SPb. : Prajm- EVROZNAK, 2006. – S. 202.
2. Novij tлумachnij slovník ukraїns'koї movi. U 4-h t [New Explanatory Dictionary of Ukrainian Language.] / Ukl. V. Jaremenko, O. Slipushko. – K. : Akonit, 1999. – T. III. – 927 s.
3. Bogush A. M. Pedagogichna ocinka v navchal'nij dijtal'nosti doshkil'nikiv jak chinnik pidgotovki ih do shkoli [Teacher Evaluation in the Learning Activity of Preschool Children as a Factor in Preparing Them for School] // Doshkil'na lingvodidaktika. Ch.I. / Uporjad. A. M. Bogush. – K. : Vishha shk., 1999. – S.162-166
4. .Chernyshova E. B. Kommunikativnoe povedenie doshkol'nika [Communicative Behavior of the Preschool Child] / E. B. Chernyshova, I. A. Sternin. – Voronezh : Istoki, 2004. – 210 s.
5. Bondyreva S. K. Kolesov D. V. Tolerantnost' (Vvedenie v problemu) [Tolerance (Introduction to the Problem)] / S. K. Bondyreva, D. V. Kolesov. – M. : MPSI, MODJeK, 2011. – 240 s.
6. Sirotjuk A. S. Formirovanie tolerantnosti u detej doshkol'nogo vozrasta v uslovijah inkljuzivnoj razvivajushhej sredy [Formation of Tolerance at Children of Preschool age in the Conditions of the Inclusive Developing Environment] /A. S. Sirotjuk. – Tver' : TGU, 2012. –168 s.

Ляпунова В.А. Роль оценки в формировании толерантности ребенка дошкольного возраста.

В статье представлен теоретический анализ взглядов ученых относительно базисной роли оценки на начальном этапе формирования толерантности у детей дошкольного возраста.

Установлено, что в старшем дошкольном возрасте происходит усвоение информации об объекте, необходимой для формирования толерантности, развитие мышления и формирование оценки объекта. Обоснована роль родителей и педагогов в формировании оценочных суждений детей. Анализируется влияние художественной литературы, СМИ, мультфильмов и компьютерных игр как образцов толерантных – интолерантных суждений и оценок на формирование толерантного поведения ребенка.

Ключевые слова: формирование толерантности, оценка, оценочные суждения, морально-оценочные суждения, педагогическая оценка.

Lyapunova V.A. The role of assessment in tolerance formation of preschool children.

Senior preschool age is the beginning of the formation of principles of tolerance. Primary social assessment the child will win from adults gains special significance because the preschool children's experience of perception of the world is still small, there are no stereotypes of consciousness and behaviour. With age and development, learning and gaining social experience certain opinions concerning certain phenomena and facts of everyday life are gradually formed in child's consciousness and behaviour. The article presents a theoretical analysis of scientific views on the basic role of assessment at the initial stage of preschool children's tolerance formation. It was found that the preschool children assimilate the information about the object necessary for tolerance formation, develop thinking and form the assessment of this object. At the age of 3-7 years old children develop ethical standard samples that contain a generalised idea of positive or negative features in behaviour and life situations. Adults' behaviour, manners and gestures are of great importance in children's tolerance and assessment formation, as they are characterised by high inheritance. The role of parents and teachers in children's forming judgments is justified. The influence of literature, media, cartoons and computer games as models of tolerant/ intolerant judgments and assessment on the child's formation of tolerant behaviour is analysed. The author comes to the conclusion about the necessity of filtering the information they carry in order to protect the child from negative influence.

Keywords: tolerance formation, assessment, judgments, moral judgments, pedagogical assessment.